

דן אלבו

היכן שעיין חלון דומעת

על ספרו של שמעון רוזנברג: "שירים מקצה המערב"

דוד אבידן גרס (במאמרו "ספרות ולשון" 6.4.90) שהלשון היא יסוד מרכזי ובלעדי בשירה, טענה הנוטלת מהקורא את היכולת להזהרות עם השיר בגלל העדר חווייה רגשית משותפת בינו ובין הכותב והדרדרות השיר במדרון בלתי נמנע של תחכום יתר העשוי להיכשל בלהטוטנות מילולית חסרת פשר. שירה ללא תשתית חווייתית-ספרותית היא כגוף בלי נשמה. להטוטנות לשונית כעמוד תיכון של יצירה עלולה להובילה לנונסנס והעדר משמעות מצד אחד, ולבודד אותה במקומי והאתני, קרי, בין חומות הלשון של המשורר בלא יכולת להידבר עם הכלל-אנושי, הקוסמופוליטי והאוניברסאלי ושאר הלשוניות הדבורות בפי יתר העמים, מצד שני. שירתו של שמעון רוזנברג היא לירית בעיקרה, שירה המביעה בעצמה הלכי נפש, חוויות ותחושות.

שירי הספר שלפנינו מציעים מסע אותנטי מעניין ומרגש בשבילי התאהבותו ובנפתולי הקסמותו וקסמיה של ניו יורק, וחויית מגוריו וביקוריו בניו יורק (ובערים אחרות בארצות הברית, כמו, סולט לייק סיטי) בעשור השלישי לחייו עם רעייתו ובתו בת השלוש.

רגליו של אדם מוליכות אותו למקום שאליו הוא חפץ ללכת ובהגיעו, קורה ולבו הולך שבי אחריו בסערה ומאידיך קורה ולבו לבו אינו מתאהב בו כלל. משירי הספר עולה שלב המשורר נשבה לגמרי בקסמיה האורבניים,

האדריכליים, האנושיים, המוסיקליים והתיאטרליים של ניו-יורק.

כשאדם יוצא למסע אין הוא יכול לשער אילו הנאות ושמחות מזה, ייסורים ואכזבות מזה יזדמנו לו. אין הוא יכול לחזות מה יהא וכיצד יתפתחו הדברים אם וכאשר הדימויים והדמיונות שדחפוהו יתבררו כחלומות שווא. משירי הספר מתברר שלא רק שחלמו לא היה בחינת חלום שווא, אלא שהמסע היה "פשוט חלום" כפי שאומרים בעגה המקומית. מטיב החווייה המצוירת דומה שחלמו ירד בסולם-קסמים מהנשגב והפלאי אל המציאות הסתמית וטבע בה את קסמיו. דומה שהתמונות הפיגורטיביות המדויקות מקורן באישיות ספרותית מגובשת בעלת העדפות אסתטיות ופואטיות ברורות.

במידה רבה שירי הספר מטשטשים את ההפרדה המסורתית בין שירה לירית, העוסקת בעולמו הרגשי האישי של היחיד, ובין שירה אפית-נרטיבית, המגוללת סיפור חיים ומעשים שיש בה יסוד חזק של תיאור מציאות אובייקטיבית. זו שירה שסימניה העיקריים הם חושניות המגולמת באטמוספירה רומנטית מעודנת ובערגה מודעת אל עצמה לא פחות מאשר אל ההתרחשות הממשית בזמן התרחשותה. המשורר נושא לבו אל החיים התוססים מול עיניו, בהרהורי געגועים ושמחה מרוסנים, מטיב לצייר ולצבוע רחובות ושדרות, כיכרות וקתדרלות ומחזות רחוב, וטיפוסים מקומיים הניצבים ומשחקים מידי יום באותו תיאטרון רחוב בלתי

פוסק שהופך את ניו־יורק למחוז חפץ כה מלהיב ומושא לגעגועיו וערגתו לאחר שנים כה רבות, לא פחות מאשר קסמי געגועיו לרעייתו ובתו שחלקו אתו את השהות באותו "תיאטרון קסמים" הקרוי בפינו ניו יורק, באותן שנים.

רוב שירי הספר נשענים על עיגון תמונת השיר במקום זה או אחר בניו־יורק, תוך הקפדה על ציון שמו, בין אם זה שמה של כיכר, שדרה, פארק, שוק, שמו של מגדל או מונומנט אדריכלי מפורסם זה או אחר. בשיר "לפנות בוקר בניו יורק" (עמ' 12) העיגון נעשה כבר בשם השיר, וממשיך בשורותיו האחרונות "על סף חורף ניו יורקי ראשון ולא מוכר/ אז ידך נוגעת בחלון בטרם כפור של בוקר/ ושעון שפעמונו עוד לא צלצל / כבר מבשר מדרגות אל משרד/ ורגליך תכף דוהרות/ עם ההמון / לשגרת תחתיות ניו יורק.". בשיר "רגעים קטנים במערב העליון, 1985-1986" עיגון החווייתי במקומי ניכר ביותר לעין "... רוח קפואה מטפסת מן הנהר / חוצה את הפארק העירום/ נאנחת ומטאטאת שיפעת עלים יבשים/ בדרכה במעלה רחוב 116 / לעבר שער הקמפוס היפה.../ גם אם את נחפזת להבלע בספריית קולומביה האדירה. / "במדריך ניו יורק" נכתב: / "כאן המקום הקר ביותר בעיר" (עמ' 13) אותה טכניקת שזירה של החווייתי במקומי שבה וחוזרת בשיר "נציג הבוהמה" העיגון של חוויית השוטטות במקום "באחת מקופות West End Markets (שווקי ווסט אנד הם אחד מהשווקים הקהילתיים התוססים ביותר של בריסביין) עומד גבר צעיר ללא מעיל, רק סודר עב צמר..." (עמ' 16).

"אל נפש המקום" לטעמי השיר המשמעותי ביותר ומהטובים והעזים בקובץ הוא זה הפותח את הספר.

"אינני מתגעגע לאנשים
יותר ממה שאני מתגעגע למקומות
שמעירים בי געגועים לאנשים
ואני נכסף להגיע למקומם
אפילו כשאני נמצא בו.

וכשלא יהיו,

אתגעגע לא פחות למקום
שהם מעוררים את זכרוננו,
היכן שעין־חלון דומעת
או דלת פתוחה בפה מחנה
יאמרו לי במקומם: בוא.

ודי גם בשירי גדר לעורר בי את געגועי
לעבר המקום

בו הפכנו זה את זה, , וגדלנו זה לצד זה

ובמיוחד זה עם זה, שם נובט הגעגוע העז ביותר

למי שאני חי עמם, ועל אחת כמה עבודם

ראש אל ראש, גוף אל גוף, נפש אל נפש אל

נפשי, המבקשת שיתגעגעו הם למקומי

פן לא אוכל שאַת.

שתי המילים השבות ונשנות כמעט בכל שורה בשיר, הן: געגוע (בהטיות השונות של הפועל ושם הפועל) ומקום. המשורר מצביע כבר בפתיחה על שני עמודי התווך של האוהל הפואטי שאליו אנו עומדים להיכנס החל מהדף הבא. געגועים, מסביר מילון אבן־שושן הם "כְּמִיָּהָה, עֲרָגָה, גֶּעְגוּעַ, הַשְׁתַּוְּקָקוּת, כִּילִיּוֹן נֶפֶשׁ, תְּשׁוּקָה עֶזָה לְרֵאוֹת או לְהִיּוֹת קְרוֹב לְמִקוֹם או לְאָדָם שֶׁנִּפְרְדוּ מִמֶּנּוּ". כיליון נפש. כלומר, הגעגוע מכלה את הנפש,

על צבר ואמר / כמגלה עולם: / דעו שהסתפקות ביש אינה מעט / ושמאמץ לגלות בחוץ לארץ / את מה שאין פה / מלמד על גודל השממה / בלב המחפש. האמנם געגועים כדיספוזיציה נפשית, הם עדות לגודל השממה בלב המחפש? ולא נטפי חיים בתקווה המבעבעת לשוב ולהתאחד עם מושא הגעגועים?

בשיר "הדרך קצרה אל האושר..." המוקדש לז'וז'ה ברנט, כותב המשורר:

"...עוֹבְרַת בְּבוֹסְטוֹן, וְהִקָּר אֵינִי יְכוֹל לְעַצְרָה
אֲנַחְנוּ מְנַשְׁקִים וּמְחַבְּקִים אוֹתָךְ בְּכָל כּוֹחֵנוּ
סוֹחְטִים מְגוֹפֵךְ הַדֶּק אֶת הַמְרוֹחַ הַטְּפָשִׁי
שֶׁבִּין מְחֻדָּל הַגְּעוּגוּעַ לְנוֹחוֹת הַמְתַעֲתֶצֶת אֶת
הַמְרַחֲקִים

וְאֵנִי מוֹנֶה בְּכָל קִילוֹמֶטֶר עוֹד שָׁנָה שֶׁל שְׂכָבוֹת בִּידוּד
הַמְפָרִידוֹת בֵּין תֵּל אָבִיב שְׁלֵנוּ לְבֵיתְךָ לוֹס אַנְגֵ'לִס:
שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגַם כְּמֵה חֲדָשִׁים
וְלִפְנֵי זֶה אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנִים לֹא הִסְפִּיקוּ לְהִדְחִיק
אֲחֵרֵי שֶׁהִשְׁפִּילוּ לְהִרְחִיק אוֹתָנוּ מְבוֹסְטוֹן
אֲבָל מִי הַיּוֹם מוֹדֵד קִילוֹמֶטְרִים בְּשִׁפָּה שֶׁל שָׁנִים..."

עמ' 74

"מחדל הגעגוע?" האם המשורר מביע כאן עמדה הפוכה? האם שינה את דעתו לעומת שיר הפתיחה, לגבי השאלה, מהו געגוע? כשם שאהבה לא יכולה להתקיים ממרחקים כבשיחת זום לאורך זמן, כך לא ניתן לחבוק בכל הכוח ולנשק את אהובינו ולא ניתן להריח את ניחוח הבושם העולה מגופם ממרחקים. ואולי גם במחיצת אהובינו אנו נדונים לחלוק אך אושר חלקי, רעוע ועראי? כחיי מהגרת שבחרה בארץ הכסף והוא נותר

ממית אותה אבל באותה מידה ניתן לומר שהגעגוע מחיי את הנפש, מעניק לה חיים ותקווה להשיב את המצב לקדמותו. בשיר "אל נפש המקום" ניכר שהגעגועים לא מניחים לשמעון רזונברג גם לאחר שנים. געגועיו מוסיפים לרתוח ולבעבע בנפשו. גם לאחר שנים לא עייף המשורר מנדודיו הסנטימנטליים בין כאן ושם, גם לאחר שנים אינו יגע ואינו נופל תחת משא געגועיו לניו יורק ולשותפים שחוו עמו את טלטלת הקסמים על הקרוסלה הזו או. נפשו מבקשת להתאחד מחדש עם החוויה כפי שזו נחרטה בזיכרונו, עד שנדמה שאותו מקום מגיר געגועים אל העבר, כאהובת נעורים בלתי נשכחת המתחרה על אהבתו עם המקום שבו הוא חי בהווה. יש שיאמרו כי תחושת הקרקע מתחת לכפות רגליו בהווה לרגע מאוימת וזו סיבת המיתו לשם. בראיה מפוכחת, יש שיאמרו שהערגה לשם היא צדו השני, של הרצון לברוח מכאן. מאידך, קיומה של האפשרות לשוב לשם, אל המקום ההוא, באופן פרדוכסלי מעניקה משמעות לחיים במקום שבו הוא מתעורר מידי בוקר בהווה. בכל מקרה הגעגוע מגיר חיים בנפש, בין אם זו מיוסרת ובין אם זו מלאת ששון ותקווה. מההגדרה המילונית משתמע ש געגוע הוא תמיד לדבר המצוי מחוצה לנו: למקום או לאדם שאנו פרודים ממנו עתה. במובן זה, געגועים – בין אם יזכו להתממש ובין אם לאו, כוחם בזה שהם מגירים אמונה בנפש המתגעגעת שביכולתה להתאחד עם מושאי געגועיה.

הבט נוסף מוצע בשיר "מאולימפוס מונס לואליס מרינס" (עמ' 96) "בשובנו לחיפוש נחמה / על פני האדמה / נזכרתי במורה הדרך בטיול בנגב / שהצביע

משה גרנות

מבט אל מבוך הזמנים

על "אשליה של שקט בענן – שירים" מאת דליס

הוצאת חדרים, 2022

מה שלוכד את העין עם קריאת קובץ השירים הזה של דליס הוא שפע אימאזיים שמחייבים התבוננות חוזרת ונשנית. הרי מבחר אקראי: "האם נבין את מבוך הזמנים" (עמ' 14); "הרגע שהתכנס לתוך עכשיו גדול" (עמ' 18); "בית בבוכות ורוד חבוי בתוך שאון החלומות" (עמ' 21); "הלך הטוב בינינו שאנן" (עמ' 24); "נחשולים לובשים צמות קלועות" (עמ' 42); "בקצה הזמן ראיתי את ספסל האבן / שם, מבחינתי התחיל הזמן / ... פרש קוביות של 'ממש' עם קוביות של 'אולי'" (עמ' 46).

בהיגדים אלה ובאחרים מוחשת נטיית המשוררת להתנסח בסינאסטזיה (ערבוב חושים), כמו להלן: "בוקר פותח ריחות" (עמ' 13); "קול השקט שזעקתי בעיניים / ... קול הספסל המיותם מול הנוף" (עמ' 49); "השמיכה שעוטפת שתיקה" (עמ' 59); "עורמת מילים שנשרו על רצפה" (עמ' 63).

נוסף לכך ניתן להצביע על היגדים ייחודיים למשוררת זאת: "היקום הרי יודע לשחק בזמנים" (עמ' 14); "סבון העננים" (עמ' 24); "אין מזמורים של חלומות" (עמ' 36); "אהבה עשינו לפי שעון הלב" (עמ' 47); "אילו הייתה תחתית לרצון" (עמ' 83).

הרחק מעבר להישג ידה. ב"שירים מקצה המערב" יש פנות אנושית ויושר פואטי שלא בכל יום אתה פוגשם. בשירים יש ניסיון לתת שם לגעגועים ולאהבה הסתורה החבויה תחתיהם. שירי הספר מעלים תהייה רבת ימים, הייתכן, שמי שאינו יכול להגיד אהבה ועונג הבשר אומר תחילה געגועים? דומה, שההוויה הישראלית נדרשת לגעגועים לניכר וליושביו, לתרבותו ושפתו כדי לדון בעצמה ובזהותה, במה שהנה ובמה שאינה. כאותה תמונת חבר התלויה בחדר הכניסה שעודה "מגרה בי צחוק זיכרון קל וגעגוע צובט בלב לניו יורק אהובתי, עיר של משוררים נפלאים בפרוטה". למרות השנים שחלפו, דומה, שאתריה ונופיה הארכיטקטוניים והאנושיים של ניו יורק מגירים בנפשו המאוהבת של שמעון – עדיין נטפי חיים.